

Thomas Kuhns begreb om »paradigmeskifte«. Dette er vel noe problematisk i forhold til Kuhns egne synsmåter, som klart er fokusert på andre typer vitenskap enn historie og lignende humanvitenskaper. Kuhns forestilling om et skifte mellom perioder av »normalvitenskap« og perioder av »revolusjon« eller »paradigmeskifte«, er mindre egnet til å beskrive utviklingen i humanvitenskapene, som mere er i en tilstand av »permanent revolusjon«, med stadig strid om alternative grunnleggende »paradigmer«. Man kan også stille spørsmål om de brudd eller vekslende orienteringer man finner i historieforskningen egentlig har den dyptgripende karakter som Kuhn tillegger sitt begrep »paradigmeskifte«.

Disse synsmåter peker i retning av å legge hovedvekten på den grunnleggende kontinuitet i historievitenskapens utvikling, og i den sammenheng også på de vitenskapsinterne linjer i utviklingen som dominerende i forhold til skiftende eksterne impulser. Det er forøvrig viktig når man går inn på spørsmål om historievitenskapens eksterne relasjoner, at det ikke bare er tale om påvirkning den ene veien, fra »samfunnet« til vitenskapen, men også omvendt. Vitenskapen er ikke bare en passiv eller avhengig part i denne relasjon, heller ikke historieforskningen.

Ottar Dahl

BIRGITTE WÄHLIN (red.): Tidsopfattelse og historiebevidsthed. Studier i historisk metode 18. Århus, Antikva, 1985. 212 s.

Bogen indeholder 11 oplæg fra den nordiske fagkonferanse i historisk metodelære, Ølken 1983. Spørsmålet om tidsopfattelse og historiebevidsthed søges belyst gjennom bidrag fra forfattere med baggrund i forskjellige fagområder: *antropologi* (J. Friedman og A. Johansen), *filosofi* (S. Knuuttila), *historie* (R. Björk, A. Holmberg, Bernard E. Jensen og C. Juhl), *sociologi* (R. Alapuro og K. Tornes), *statsvidenskap* (Ø. Østerud) og *teologi* (S. Bjerg). Den faglige spredning er medvirkende til, at samlingen kommer vidt omkring inden for emnet og giver en række spændende perspektiveringer. Men den kan godt virke lidt uoverskuelig, og der savnes et register, der kunne lette oversigten. Det er dog muligt at udskille tre centrale problemkredse i diskussionen:

For det første søger en række af bidragyderne at redegøre for tids- og historieopfattelsen i forskellige epoker, kulturer og samfundsgrupper. Det er et fællestræk ved disse indlæg, at de søger at gøre rede for alternativer til eller forløbere for den moderne tolkning af tid som abstrakt, objektiv

kronologi. Friedman argumenterer således for, at selvom al historisk forandring sker i en »objektiv«, »kronologisk« tid, er det ikke desto mindre et kendetegn ved primitive og traditionelt hierarkiske samfund, at den kronologiske tid er irrelevant for disse samfunds selvforståelse (s. 16). Johansen og Tornes fokuserer specielt på tidsforståelsen i dens forhold til arbejdet. De mener, at der er sket en udvikling af tidsforståelsen i overgangen fra det førindustrielle til det industrielle, kapitalistiske samfund. Tidligere var tiden »konkret«, idet den var »tid til...« dette eller hint (p. 133). Senere er tiden blevet opfattet mere »abstrakt«, idet den er ophørt med at være »opgaveorienteret« for i stedet at blive et abstrakt »mål for arbejdsindsatsen« (pp. 80-81). Hos Bernard E. Jensen findes der flere konkrete, historiske eksempler på denne overgang. Hos Tornes knyttes modsætningen mellem den »opgaveorienterede« og den »mål-orienterede« tidsforståelse specielt sammen med kønsforskellen. I kraft af kvindens binding til den reproduktive hjemmesfære er hun fortsat bærer af et førindustrielt opgaveorienteret tidsbegreb, der bringer hende i konflikt med den hovedsageligt mandsdominerede, abstrakte tidsforståelse. Hos andre forfattere fremdrages andre sider af overgangen til en mere abstrakt, kronologisk og målende tidsopfattelse, ligesom fastsættelsen af tidspunktet for fremkomsten af denne tidsforståelse er en anden. Bjerg introducerer således skellet mellem »narrativ« og »lineær tid« (p. 184), der stort set svarer til det oven for nævnte skel mellem »konkret« og »abstrakt« tid. Han betragter denne overgang som udtryk for, at mennesket løsriver tid og historie fra de fortællinger, hvori tid og historie primært erfares. Hos Knuutila findes igen en helt fjerde redegørelse, idet han mener, at tolkningen af tid som objektiv kronologi kan spores tilbage til en række middelalderlogikeres opgør med den aristoteliske tradition. Det er ikke klart i hvilken udstrækning, at forfatterne vil mene, at disse forklaringer strider imod eller supplerer hinanden. Men i hvert fald Bjerg (p. 187) og Knuutila (p. 175) antyder, at der formentlig er mere end én mulig forklaring, og at der nok har været en række samvirkende årsager på spil. Men det kunne være spændende engang at se de forskellige forklaringer/redegørelser sat i forhold til hinanden.

De to andre problemkredse omhandler dels spørgsmålet om hvilke begreber og metoder, vi skal benytte, når vi diskuterer andres historie- og tidsbevidsthed, og dels spørgsmålet om, hvad det i det hele taget vil sige at give en historisk strukturering af tid. Navnlig må Bernard E. Jensens forsøg på at benytte et fænomenologisk inspireret bevidsthedsbegreb fremhæves (p. 41), idet det forlener metodologien med stor nuancerighed. Særlig interessant er hans definition af »historie« som noget, der ikke blot betegner »fortiden, men hele den proces, i hvilken mennesker

lever deres liv« (p. 43). Studiet af tids- og historiebevidsthed bliver derved til et studie af menneskers strukturering af deres erfarings- og forventningshorisonter. Bernard E. Jensen giver her en detaljeret illustration af problemstillingen ved at inddrage eksempler fra engelsk historie i perioden 1750-1850. Man savner imidlertid en metodisk selvrefleksion, der sætter dette nye historiebegreb i forhold til dette at være historiker i dag (uanset om man beskæftiger sig med tidligere tiders historiesyn eller ej). I hvilken forstand kan/bør historievitenskaben bidrage til at give historiebevidsthed i den præciserede forstand, dvs. etablere en sammenhæng »mellem menneskers fortidstolkning, samtidsforståelse og fremtidsperspektiver« (p. 43)? Björk tager delvis dette spørgsmål op for fortidstolkningens vedkommende, idet han ud fra Ahnlund og Boëthius som eksempler skelner mellem en »kongruens-« og en »rekonstruktionsmodel« som ideal for historieskrivningen. Han nøjes dog med at beskrive den strukturelle forskel og giver ingen metodologisk anvisning på prioritering mellem de to former. Egentlige metodologiske forslag findes derimod hos Alapuro og Østerud, der begge argumenterer for en opblødning af skellet mellem samfunds- og historievitenskab, idet de begge mener, at historieforskningen bør være »komparativ og generaliserende« (pp. 191 og 201). Specielt påpeger Østerud, at denne holdning er uomgængelig, når historieforskningen indlader sig på en prospektiv analyse, dvs. en analyse, der med udgangspunkt i en historisk tilstand spørger efter de mulige alternative konsekvenser af tilstanden (pp. 202-3). Desværre udvikler Østerud ikke emnet nærmere. Det kunne ellers være interessant at sammenligne Østeruds forsvar for prospektiv historieskrivning med Bernard E. Jensens forslag til at se på historie som sammenhængen mellem den fortid, nutid og fremtid, som mennesker lever i. Her kunne man måske skimte muligheden af en alternativ, moderne historiebevidsthed, der var lige langt fra såvel svundne tiders narrative historiesyn, hvor »historierne« var mytiske fortællinger af belærende tilsnit, som fra det abstrakte syn på historien som blot og bar kronologi.

En sådan sammenligning fordrer imidlertid, at vi i vort *interpretationsprog* gør os klart, hvad der nærmere ligger i det moderne syn på tiden som abstrakt, objektiv kronologi. En sådan redegørelse er også nødvendig for præcist at analysere alternativerne til og forudsætningerne for den moderne tidsforståelse. På dette systematiske plan står næsten alle forfatterne svagt. I den udstrækning, at der i det hele taget henvises til filosofiske og videnskabsteoretiske forsøg på en systematisk analyse af tidsbegrebet, er der tale om mere perifere tænkere som Bergson (pp. 96-99) eller Løgstrup (p. 183). Det er således en alvorlig mangel, at der ikke

tages hensyn til de sidste 25 års centrale internationale standardværker såsom Bieri, *Zeit und Zeiterfahrung* (1972), Gale, *The Language of Time* (1968), Grünbaum, *Philosophical Problems of Space and Time* (1963). Newton-Smith, *The Structure of Time* (1980), Mellor, *Real Time* (1981) eller Whitrow, *The Natural Philosophy of Time* (1961). Der er her en grænse for diskussionen i bindet. Men inden for denne grænse præsenteres læseren for flere spændende analyser og forklaringer.

Poul Lübcke

Dansk Litteraturhistorie. Skrevet og redigeret af et kollektiv på 47. Gyldendal, 1983-85. Bd. 1-8 samt bd. 9: Noter og registre. 5221 s. Ill. Indb. 2925,00 kr., uindb. 2160,00 kr.

»Den største nogensinde«, annoncerer Gyldendal om den ni bind store Dansk Litteraturhistorie på mere end 5000 sider, som forlaget med støtte fra Det humanistiske Forskningsråd har udsendt 1983-85. Det kan ingen modsige. Det samme gælder forfatterne antal. Der er 47.

Illustreret dansk Litteraturhistorie, der udkom i årene fra 1924 til 1934, var skrevet af to forfattere: Carl S. Petersen og Vilhelm Andersen, modne mænd på henholdsvis 51 og 60 år, da værkets første bind udkom. Da Politikens Dansk Litteraturhistorie i fire bind udkom 1964-66, havde forlaget engageret »de bedste kræfter i at løse den storstilede, folkeoplysende opgave«. De tre første bind, der dækkede tiden frem til 1920, var skrevet af fire professorer samt kulturhistorikeren Peter P. Rohde, alle i begyndelsen af tredserne. Fjerde bind var lagt i hænderne på to fremtrædende litteraturkritikere, begge omkring de fyrre år.

Gyldendals Dansk Litteraturhistorie har et væsensforskelligt forfatterfysiognomi. Den er skrevet af et forfatterkollektiv hvoraf ti er kvinder. På kollektivets fløje møder vi nogle få professorer samt to studerende. Taget under et er forfattergruppen imidlertid overordentlig homogen. Den består af lektorer i litteraturhistorie, sidst i trediverne, og ansat ved landets fem universiteter. Enkelte forfattere kommer fra andre fag. Det har dog ikke gjort værket tværvidenskabeligt, hvilket heller ikke synes at have været hensigten. Deres bidrag kunne formentlig – deres kvaliteter ufortalte – lige så vel være skrevet af de litteraturhistorikere, der har skrevet værket iøvrigt.

Værket er således skrevet af litteraturhistoriske specialister. Men det er langt fra tilfældigt, hvilke specialister initiativtagerne har indbudt til at skrive. De indbudte er litteraturhistorikere med en fælles marxistisk